

УДК 82-93

Джаміль Охтакин огли Мамедов,
докторант
(Університет "Гафгаз", Азербайджан)

ТУРЕЦЬКА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Після утворення Турецької республіки у 1923 році, в країні відбулося багато новоутворень та змін, таких, як перехід на новий алфавіт та створення нової системи освіти. Ці інновації та зміни також відобразилися і в дитячій літературі. У цей період, відповідно до нової системи освіти, були написані дитячі твори, а старі були передруковані новим алфавітом. В перші роки становлення Республіки дитяча література збагачувалася перекладами, новими дитячими творами, написаними багатьма поетами та письменниками. На відміну від попередніх років, особливо після 1970-х, у Туреччині з'являються дитячі поети і письменники.

Дослідження розвитку турецької дитячої літератури свідчать, що в Туреччині, після проголошення Республіки у 1923 році, порівняно з попередніми періодами, видавництву книжок для дітей почали приділяти важливе значення. Тим не менше, відсутність всеохоплюючого та достатнього рівня наукових публікацій, які б відображали історію та структуру дитячої літератури, і до проголошення Республіки, і після, негативно впливає на дослідження цієї галузі. "Періодичні дитячі видання в Турції" І. Кюрюна, "Республіканський період дитячої літератури" З. Гюрюліна, "Дитячі журнали зі старими буквами", "Революційний період дитячої літератури: вірші" Дж. Окайна та ін. – найвагоміші твори в цій галузі [1: 103].

Тим не менше, ці твори досліджують турецьку дитячу літературу не загалом, а лише з урахуванням певних історичних періодів. В той же час, твори дитячої літератури "Дитяча література" А. Ялчина і Г. Айташина, "Застосування дитячої літератури" Ібрагіма Кибрисина, "Дитяча література" М. Р. Ширіна, "Дитяча література" Т. Шимшека відіграють значну роль у створенні широкої та всеохоплюючої історії турецької дитячої літератури.

Розвиток дитячої літератури в Турції тісно пов'язаний зі світовим розвитком літератури, зокрема європейської. Початком становлення турецької дитячої літератури можна вважати 1839 рік, а також період Танзімату [2]. До цього часу зразками усної народної творчості більше використовувалися розповіді, загадки, скоромовки, прислів'я тощо, анекдоти Молла Насреддіна та ін. Приклади цих творів використовувалися в основному в будинках для виховання та розваг дітей. А в громадських місцях ставилися ігри Хадживат та Чорноока дівчина, Маддах, які відігравали значну роль у просвітництві дітей.

У 1923 році після проголошення Турецької Республіки в країні почався стрімкий розвиток. Для державної системи новоствореної країни велике значення мали дитячі твори відповідно до нових вимог та переклади іншомовної дитячої літератури. З цієї причини, після створення республіки збільшилася кількість видань для дітей, порівняно з попередніми періодами. В перші роки становлення Республіки значний внесок в основному зробили переклади творів європейських класиків. В цих перекладах провідну роль відіграли відомі тогочасні письменники і поети. Наприклад, в середині 30-х років А. А. Талу було здійснено спрощений переклад Мандрів Гулівера, крім того, він перекладав твори О. В. Каника, С. Еюбогли та Н. Хікмета Лафонтена. Також перекладачами турецькою були М. Джовдат, С. Хасірджіогли, В. М. Коджатурк та Е. Баван.

У 30-40-х роках були перекладені такі твори, як "Дитина школи" (Л. Фрапьер), "Маленькі жінки" (Л. М. Алькотт), "Злодії Зеппіну" (М. Лінат), "Людина, що спала сто років" (М. Лінат) та ін. В республіканський період ці твори перекладалися декілька разів різними авторами. Крім того, перекладацька діяльність у цей період підтримувалася з боку державних агентств. В подальшому теж була чимала кількість перекладів творів світової класики. В республіканський період найбільше перекладалися та користувалися популярністю твори європейського письменника Жюль Верна.

У 1923 році було запроваджено новий алфавіт на основі латинської графіки, і всі книги публікувалися з урахуванням цих змін, що стало новою ерою книговидання в Туреччині. Після 1390-го року спостерігається збільшення кількості дитячої літератури, зокрема казок, віршів, байок та публікацій нового типу [1: 98].

Однією із причин збільшення кількості дитячої літератури в період Республіки є формування громадян нової генерації, втілення нових ідей, ідеологій, цінностей, починаючи з молодшого віку. В ці роки твори писалися в основному на тему Ататюрка, Республіки, державних свят. З метою формування нової ідеології було написано такі твори, як М. Ф. Гюртунджана "Дитяча книга поезії" (1927), А. Р. Гюреліна "Золота книга" (1928), А. Гюндоза "Невідомий солдат" (1930), "Сільський вчитель" (1932), Х. А. Юджаліна "Для вас" (1938), а також твори, які проповідували турботу про школу, сім'ю та довкілля – "Дитячі вірші" (1942) та "Осінь" (1962) [3: 9].

У період від Танзімату до 1940-го року зменшується кількість виданих для дітей книг, найбільш вагомими були такі переклади як, "Книга організації по захисту дітей", перекладена у 1943 році і розповсюджена у близько ста примірниках, а друга – книга Н. А. Юджаліна [1: 98].

Як вже зазначалося, починаючи з 30-х років ХХ століття у Туреччині запроваджується новий алфавіт і створюються нові зразки літератури, а починаючи з 50-х років у літературі простежується тенденція до створення оповідань та повістей суспільного змісту. Крім того, починаючи з 1950-го року звичним явищем стає проведення тижнів дитячої книги та виставок у школах та бібліотеках, чим підтверджувалося зростання інтересу та уваги до дитячої літератури у новоствореній Республіці.

Наведемо приклади творів, написаних в республіканський період, це такі, як: А. З. Кзаногли "Хан на коні" (1924), Н. Р. Чалапалана "87 Огуз" (1933), Дж. Учугуна "Турки-близнюки" (1937), Г. Дайиогли "Червоний велосипед" (1964), К. Тугджуна "Прірва" (1945), "Дитина вулиці" (1955), "Дворовий пес" (1975), Т. Алайдіна "Гірська притока" (1975), А. Насина "Заснай, рідний" (1971), А. Кутлуна "Привіт, кохання" (1991), Т. Д. Какинча "Добрий лис" (1994) та інші [4: 87-91]. З 1940-го року і дотепер, письменником, автором більше трьохста книг, романів, що читалися не лише дітьми з любов'ю, є К. Тугчу. Найбільшою популярністю користувалися його короткі романи у 1960-ті роки – в період міграції жителів сіл до міст – з метою прилучитися до сучасного життя. Найбільшою читацькою аудиторією творів К. Турчу, були діти та підлітки.

Визнання письменників та поетів на державному рівні в республіканський період посилювало увагу до дитячої літератури [2]. У 1958 році С. Учуг за твір "Турки-близнюки" отримав відзнаку Ганса Христіана Андерсона. Також Турецький інститут мови та Міністерство культури організували різноманітні конкурси для підтримки розвитку турецької дитячої літератури. У 1964 році "Сміливий Мурад", написаний А. В. Нуреддином і Н. Гарамгарали, отримав нагороду Братів Доган. Велику кількість нагород отримали і твори "Відчинися, моя скатертину" та "Казки Деде Коркута" А. С. Гюнея.

Звернемося до історії створення авторських турецьких казок. Перші спроби у цьому жанрі прослідковуються у 30-40-х роках ХХ століття, а особливо бурхливого розвитку ця галузь набула у 50-60-х роках. Цей жанр є одним із найулюбленіших серед дітей і тому йому приділялася особлива увага. Найвідомішими казками того часу є: "Турецькі казки" Н. Тезяліна (1971), "Казки Келоглана" Т. Алангуна (1967), "Одного разу" А. Дж. Гюнея (1956), "Казки Деде Коркута" (1958) [2: 15], "Білкі" Дж. Заріфогли (1989), "Шахназар" Дж. Учугуна (1990), "Казки Келоглана" Х. Л. Саринюджана (1980), "Анатолійські казки" (1993), "Летючий віслюк" М. І. Зянгіна (1991), "Пташине дерево" М. Р. Ширіна (1991) [6: 16]. Незважаючи на сучасність казок, історії та зміст багатьох з них було взято з турецьких народних казок. У багатьох опублікованих казках простежуються теми, сюжетні лінії та мотиви, наявні в зразках усної народної літератури. Наприклад, байки Кялоглан, Деде Коркут та Ходжа Насреддін, – найбільш використовувані теми та сюжетні лінії. Насправді, цей вибір письменників та поетів є доцільним, оскільки вони є реалістичними та найбільш прийнятними для дітей.

Як неможливо уявити літературу без поезії, так само блідо виглядає дитяча література без віршів. Поезія відіграє дуже важливу роль у вихованні дітей, задоволенні їх літературних потреб, позитивно впливає на гармонійний розвиток особистості. Найвідомішими є: "Для вас" З. Ортаджа (1938), "Рейдерські балади" Ф. Н. Чамлибелі (1938), "Насреддін Ходжа" О. Велініна (1949), "В одному дитячому садочку" Дж. А. Кансуна (1941), "Пригоди коми" У. Тамера (1965), "Хлопці, що продають музику" Я. Урала (1979), "Дитина як квітка" А. Будака (1981), "Птах в дитячому серці" М. Р. Ширіна (1990), "Посмішка" Дж. Заріфогли (1988), "Моє дитинство кольору птахи" М. І. Зянгіна (1990), "Якби хмари не затуляли сонце" Г. Акчічек (1992) та інші – це лише деякі з написаних творів цього періоду [7: 11-19].

Найбільш плідно в турецькій літературі у галузі складання віршів для дітей працював Ф. Х. Дагларджа. Він майже тридцять років свого життя присвятив дитячим віршам і написав більше двадцяти збірок. "Дитина і Бог" (1957), "Птахоніг" (1967), "Яскравий звук" (1971), "Діти цього світу" (1974), "Кит та Мандоліна" (1977), "Ведмідь, що любив записки" (1978), "Картинки, що їдять цукор" (1980), "Школа рослини" (1995) та "Джинджиг" (2000) – лише деякі з них. Цікавою особливістю деяких віршів Дагларджана є те, що вони не "для дітей", а з "дитячої тематики". Незважаючи на те, що вірші про дітей містять віршовані звернення до дітей, проте за стилем і змістом вірші в основному для старшого віку.

Багато віршів цього періоду написані у вільному стилі, мало використовувався складовий ритм. Але, враховуючи психологічні, ментальні та емоційні характеристики дітей, вірші зі складовим ритмом краще сприймаються дітьми, більш цікаві для них та легше запам'ятовуються. І на жаль, ця особливість мало враховувалася турецькими поетами. У 1970-х роках тематика віршів більше урізноманітнювалася, більше приділялося уваги педагогічним та освітнім питанням.

У Республіканський період водночас зі збільшенням написаних для дітей віршів, розповідей, романів тощо, збільшувалася і кількість дитячих журналів: "Вогонь" (1930), "Дитячий голос" (1932), "Афаджан" (1934), "Явругурк" (1936), "Лялечка" (1936), "Дитяча газета" (1938), "1001 романів" (1939), "Дитячі романи" (1941), "Дитяче око" (1945), "Весела дитина" (1945), "Брат Доган" (1945), "Мурашка" (1952), "Річниця дитячого тижня" (1959), "Хлопчик-перекладач" (1977), "Релігійний хлопчик" (1979) [1: 101], "Турецька дитина" (1981), "Брат Нації" (1982), "Дитина і Кандил" (1986), "Дитина і фонд" (1989), "Цукрове яблуко" (1992) [8: 215-242]. Ці видання ще більше привернули уваги до дитячої літератури та до виникнення нових видань. Крім того, журнали відіграли виключну роль у становленні та розвитку дитячої літератури як самостійної галузі.

Незважаючи на значну кількість чудових видань дитячих творів в турецькій дитячій літературі, на жаль, саме дитячих поетів та письменників в Туреччині до 1970-х років важко було виділити. Дитячі твори були написані в основному авторами, які більше писали для дорослих і дитяча література не виділялася окремою галуззю. Вчені-літературознавці Т. Уяр, Дж. Сурая, Ю. Кямал, А. Кутлу, І. Енгін стверджували, що література – це єдине ціле і такі поділи можуть пошкодити літературу та її якість, здійснити негативний вплив на її читачів. Незважаючи на те, що на сьогоднішній день таких конфліктів вже не існує, але вони здійснили свій негативний

вплив на процес розвитку дитячої літератури. Цей розвиток почав прищвидшуватися наприкінці 1970-х та на початку 1980-х років [2]. В ці роки, надаючи важливого значення саме дитячій літературі, багато поетів та письменників почали писати байки, романи, вірші тощо. Крім того, проголошення 1979 року "Світовим дитячим роком" з боку ЮНЕСКО сприятливо вплинуло на зростання зацікавленості та турботи до дитячої літератури. Починається процес відродження дитячої літератури.

Після 70-х років поети та письменники, зокрема й викладачі – У. Фейзиогли, Г. Альпоге, А. Чилга, Г. Дайигли, Ф. Ердоган, Дж. Гекніл, У. Гюндюз, М. Ізгу, В. Чолак, У. Орал, Х. А. Озтюрк, М. Р. Ширін, С. Урал, Ю. Урал, І. Уярогли, Дж. Заріфогли, М. І. Зенгін, Б. Ак, А. Акбаш, А. Чінарогли, Р. Ілгас, А. Озялчинер стали авторами багатьох корисних творів дитячої літератури [9: 10]. Більшість поетів та письменників в останні роки стали професіоналами у цій галузі. Наприклад, після 70-х років, Г. Дайиогли є одним із письменників, що написав найбільшу кількість дитячих творів, серед яких: "Чотири брати" (1971), "Засумував по вогнищу" (1977), "Якби світ був для дітей" (1981), "Святковий день" (1983), "Ті, що повертаються назад" (1986), "Летючий мотоцикл" (1988), "Зелена вишня" (1998) та інші [4: 87-91]. Г. Дайиогли був саме дитячим письменником, його романи та байки є улюбленими дитячими творами в Туреччині. Однією із причин цього є усвідомлення автором дитячого духу та реальності, відповідність творів рівню, відчуттям та мисленню дітей.

Позитивним моментом у становленні та розвитку дитячої літератури стало створення організацій різного рівня, а саме Дитячого Фонду (створений у 1990 році під керівництвом М. Р. Ширіна), Гурток дитячої публікації (створений у 1994 році Ф. Ердоганом), побудована у 1997 році Організація дитячих літературознавців у Анкарі, заснована у 2006 році Дитяча дослідницька організація [3: 11].

Створене соціально-політичне середовище, рівень освіченості народу, а також зміна алфавіту в часи становлення Турецької Республіки, стали причиною бурхливого розвитку нової дитячої літератури. Розвиваючись спочатку як перекладацька, з часом вона набула характерних та специфічних національних рис і вже наприкінці ХХ століття виокремилася в самостійну пріоритетну галузь, цим самим привертаючи увагу дослідників до свого довготривалого та складного становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Чыкла Сельчук. Детская литература от Танзимата по сегодняшний день и некоторые предложения / Сельчук Чыкла // Журнал слог. – Выпуск 104–105. – Детская литература, частный выпуск. – август–сентябрь. – 2005. – 264 с.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.turkceciler.com/cocuk_edebiyati.html (Март 2011).
3. Шимшек Таджеддин. История детской литературы, Литература Туркоязычных Народов (II) : конгресс Международной Детской Литературы / Таджеддин Шимшек. – Баку : Кавказский университет, 13–15 ноября, 2008. – Книга 1. – 14 с.
4. Мустафа Рухи Ширин. Детская Литература / Мустафа Рухи Ширин. – Стамбул : Детский Фонд, лето, 1994. – 22 с.
5. Источник Перевода Детской Литературы-I, смешанный перевод. – Весна, 1991. – 15 с.
6. Источник Перевода Детской Литературы-II, смешанный перевод. – Лето, 1991. – 16 с.
7. Кыбырыс Ибрагим. Практичная Детская Литература / Ибрагим Кыбырыс. – Анкара : Книгоиздание Сентябрь, 2002. – 540 с.
8. Ялчын Алемдар. Детская литература / Алемдар Ялчын, Гияседдин Айташ. – Анкара : Публикации Акчаг, 2002. – 564 с.
9. Акбаш Онур. Развитие детской литературы во всём мире и в Турции [Електронний ресурс] / Онур Акбаш. – Режим доступу : <http://tk.kutuphaneci.org.tr/index.php/tk/article/viewFile/830/1659>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Chykla Sel'chuk. Detskaia literatura ot Tanzimata po segodniashnii den' i nekotorye predlozheniia [Children's Literature from Tanzimat to the Current Day and Some Proposals] / Sesel'chuk Chykla // Zhurnal slog [Syllable Journal]. – Vypusk 104–105. – Detskaia literatura, chastnyi vypusk. – avgust–sentiabr'. – 2005. – 264 s.
2. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.turkceciler.com/cocuk_edebiyati.html (Mart 2011).
3. Shimshek Tadzheddin. Istoriia detskoii literatury, Literatura Turkoiazychnykh Narodov (II) [Children's Literature History, Literature of the Turkish Folks] : kongress Mezhdunarodnoi Detskoii Literatury / Tadzheddin Shimshek. – Baku : Kavkazskii universitet, 13–15 noiabria, 2008. – Kniga 1. – 14 s.
4. Shirin Mustafa Rukhi. Detskaia literatura [Children's Literature] / Mustafa Rukhi Shirin. – Sтамбул : Detskii Fond, leto, 1994. – 22 s.
5. Istochnik Detskoii Literatury-I, smeshannyi perevod [The Source of the Children's Literature-I, the Combined Translation]. – Vesna, 1991. – 15 s.
6. Istochnik Detskoii Literatury-II, smeshannyi perevod [The Source of the Children's Literature-I, the Combined Translation]. – Leto, 1991. – 16 s.
7. Kybrys Ibragim. Praktichnaia Detskaia Literatura [Practical Children's Literature] / Ibragim Kybrys. – Ankara : Knigoizdanie Sentiabr', 2002. – 540 s.
8. Yalchyn Alemdar. Detskaia literature [Children's Literature] / Alemdar Yalchyn, Giiaseddin Aitash. – Ankara : Publikatsii Akchag, 2002. – 564 s.
9. Akbash Onur. Razvitie detskoii literatury vo vsem mire i v Turtsii [The Development of the Children's Literature in the Whole World and in Turkey] [Elektronnyi resurs] / Onur Akbash. – Rezhym dostupu : <http://tk.kutuphaneci.org.tr/index.php/tk/article/viewFile/830/1659>.

Матеріал надійшов до редакції 18.12. 2012 р.

Мамедов Джамиль Охтакин оглы. Турецкая детская литература Республиканского периода.

После основания Турецкой республики в 1923 году, в стране произошло много нововведений и изменений, таких как переход на новый алфавит и создание новой системы образования. Эти инновации и изменения также отражаются в детской литературе. В этот период, в соответствии с новой системой образования, были написаны детские произведения и старые работы были опубликованы снова новым алфавитом. В первые годы Республики детская литература развивалась особенно переводами, а также обогащалась благодаря новым детским произведениям, которые были написаны многими поэтами и писателями. В отличие от предыдущих лет, особенно после 1970-х, в Турции появились детские поэты и писатели.

Mamedov Dzhamil' Okhtakin ogly. The Turkish Children's Literature of the Republican Period.

After the establishment of the Turkish Republic in 1923 there were a lot of innovations and changes such as the transition to the new alphabet and the establishment of the new educational system. Such kind of innovations and changes are reflected in the children's literature as well. During this period in accordance with the new educational system, children's books were written while old works were published. The children's literature which was mainly developed by translations in the early years of the Republic also was enriched by new children's works which were written by many writers and poets. Unlike previous years, children's poets and writers appeared after 1970s.